

STAVOVI ODGOJITELJA O PROVOĐENJU KREATIVNO-STVARALAČKIH AKTIVNOSTI U DJEČJEM VRTIĆU S DJECOM S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

DIJANA DRANDIĆ, ANTONIA KATIĆ

Istarsko veleučilište-Università Istriana di scienze applicate,
Pula; Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta
Jurja Dobrile u Puli
ddrandic@iv.hr
akatic@student.unipu.hr

UDK: 376-053.2:[373.2:37.048]
Stručni rad
Primljen: 15. 6. 2023.
Prihvaćen: 27. 9. 2023.

SAŽETAK

Rad se bavi provođenjem kreativno-stvaralačkih aktivnosti u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja s naglaskom na rad s djecom s teškoćama. U empirijskom dijelu rada predstavljeni su rezultati istraživanja dobiveni na uzorku odgojitelja iz Primorsko-goranske i Istarske županije. Uz uvažavanje specifičnosti u radu s djecom s teškoćama, konstruiran je upitnik „Kreativnost u vrtiću“, provedena je validacija instrumenta ($\alpha = 0,959$). Rezultati provedenog istraživanja upućuju na važnost razvoja kognitivnih, emocionalnih, socijalnih vještina i sposobnosti djece s teškoćama. Odgojitelji su suglasni da glazbene, likovne, čitalačke ili pripovjedačke kreativne aktivnosti potiču stvaralačko mišljenje, maštu, pripovijedanje i čitanje priča, razvoj govorne sposobnosti, komunikacije, motorike, izražavanje emocija i interakciju s vršnjacima. Prema dobivenim podacima možemo zaključiti da su stavovi odgojitelja prema provođenju kreativno-stvaralačkih radionica s djecom s teškoćama u dječjem vrtiću izrazito pozitivni, da su odgojitelji motivirani za prilagodbu metoda i sadržaja. Ovo istraživanje može poslužiti za unapređenje odgojno-obrazovnog procesa te za kvalitetnije planiranje i poticanje postignuća djece s teškoćama u redovnim vrtićkim skupinama.

KLJUČNE RIJEČI:

pozitivne promjene, razvoj djece, sposobnosti, socijalizacija, vještine

UVOD

Djeca s teškoćama u razvoju predstavljaju izazov odgojiteljima u njihovu odgojno-obrazovnom radu. Naglasak je prije svega na pozitivnom stavu u prihvaćanju različitosti, širokom znanju o različitim fazama razvoja djece, o tehnikama i metodama koje će primijeniti, stečenim na temelju iskustva rada s djecom i dodatnim edukacijama te zajedničkim učenjem s djetetom i njegovim roditeljima (Bouillet, 2019; 2010, Milić Babić i sur., 2018). Sudjelovanje obitelji u radu s odgojiteljem je izrazito važno radi ostvarivanja napretka kod djece s teškoćama, radi djetetova rasta i razvoja.

Može se reći da su razvojne teškoće grupa stanja zbog kojih dolazi do oštećenja ili zaostajanja u fizičkom, govornom, ponašajnom ili intelektualnom razvoju. Do njih dolazi tijekom razvojnog razdoblja, odnosno u djetinjstvu, te mogu utjecati na svakodnevni život. Najčešći način, tvrde Drandić i Lazarić (2018), uočavanja teškoća jest usporen razvoj, dijete ne prolazi određene faze koje je s obzirom na svoju kronološku dob već trebalo dosegnuti. Još je Bruner (1974) isticao da bi se odgojitelji, kako bi osigurali kognitivni, emocionalni i socijalni razvoj svoj djeci, a ne samo darovitima ili onima urednog razvoja, trebali koristiti različitim načinima poticanja djece, različitim načinima predstavljanja pojedinačnih pojmova ili predmeta, izgrađivati im autonomiju i dopuštati im da ih usvajaju svojim ritmom. To podrazumijeva različite prilike koje nekoj djeci omogućuju da samo „preskoče“ neke dijelove, dok druga prolaze kroz njih. Ukratko, poučavanje mora sadržavati „mnoge tračnice koje vode ka istom općem cilju“ (Bruner, 1974: 36). Sudjelovanje u kreativnim aktivnostima daje djeci slobodu i priliku da izraze svoje osjećaje i stvara siguran prostor za razvoj, prevladavanje strahova i izgradnju samopoštovanja. Međutim, smatraju Bryant i sur. (2019) i Bouillet (2010), važno je uskladiti aktivnost s prirodnim interesima i sposobnostima djeteta. Isto tako, prema Frostad i Pijl (2007), aktivnosti mogu biti vrijedno iskustvo učenja za mnogu djecu s teškoćama, možda će aktivnosti trebati modificirati ili prilagoditi, kako bi sva djeca mogla u njima sudjelovati.

Djeca s teškoćama u razvoju su kreativna i sposobna za razne kreativne aktivnosti. Možemo reći da je svako dijete kreativno na svoj način i ima potencijal za izražavanje svoje kreativnosti različitim stvaralačkim tehnikama i aktivnostima. Proučavanje kreativnosti i kreativnog rada s djecom s teškoćama izazov je odgojiteljima, usprkos povećanoj toleranciji društva i uključivanju te djece u redovne vrtičke skupine. Poboljšanje sposobnosti kod djece s teškoćama osigu-

rava se radom na obogaćivanju životnog iskustva, izlaganju različitim vrstama umjetnosti, koje pobuđuju interes, povećavaju razinu motivacije i doprinose njihovom razvoju.

Stoga, ističe Bouillet (2011: 325), važne su kompetencije koje odgojitelj treba imati za rad s djecom s teškoćama u razvoju, a odnose se na:

„(...) razumijevanje socijalnog i emocionalnog razvoja djeteta, shvaćanje individualnih razlika u procesu učenja, poznavanje tehnika kvalitetnog vođenja odgojno-obrazovne skupine, komunikacijske vještine, poznavanje specifičnosti pojedinih teškoća u razvoju i drugih teškoća socijalne integracije djece, poznavanje didaktičko-metodičkog pristupa i planiranja prilagođenog kurikulumu te dostupne didaktike i metodike, sredstava i pomagala, uključujući informatičku tehnologiju, spremnost odgojitelja na timski rad, suradnju i cjeloživotno učenje.“

PODRŠKA ODGOJITELJA I KREATIVNOST U RADU

Djeca s teškoćama u razvoju u vrtičkim skupinama često se ne razlikuju toliko od djece koja se primjereno svojem uzrastu razvijaju. Možda će im trebati više vremena za učenje i vježbanje određenih vještina, više pohvala i ohrabrenja kako bi stekla vještine tipične za svoju dobnu skupinu. Uloga je odgojitelja uvrstiti u svoj rad posebne prilagodbe koje će djeci s teškoćama pomoći da uspiju u određenim aktivnostima. Da bi odgojitelj koji ima u skupini dijete s teškoćama u razvoju mogao pronaći stilove i metode kojima će potaknuti razvoj kreativnošću djeteta, važno je da podržava i vjeruje u aktivnosti i sadržaje koje priprema i provodi, kako bi mogao opaziti različite stilove učenja djece, lakše uočiti potrebe djece u skladu s njihovim mogućnostima te im pristupiti na primjeren način. Tema koju odgojitelj bira mora obuhvaćati cijeli djetetov dnevni program i svakodnevne rutine, a tijekom aktivnosti koje djeca biraju odgojitelj ih mora poticati da izražavaju svoje izbore, dijele informacije, pregovaraju, rješavaju probleme i otkrivaju. Djeca time uče i otkrivaju odnose između sebe, predmeta i događaja. Odgojitelj mora biti poticatelj socijalnog i emocionalnog razvoja svakog djeteta (Lynch i Simpson, 2010).

Kod djeteta socijalne vještine uključuju sve njegove vještine uspostavljanja odnosa u igri, razgovoru s članovima obitelji, prijateljima, znancima, odgojiteljima,

vršnjacima. One obuhvaćaju sve što bi se trebalo govoriti i raditi u interakciji. Riječ je o naučenim ponašanjima do kojih kod većine djece bez teškoća dolazi relativno spontano imitacijom, iskustvom i modeliranjem, dok se kod druge djece razvoj tih ponašanja treba posebno poticati. Odgojitelj je djetetu pomoćnik, promatrač, poticatelj koji prihvaća djetetove osjećaje, ne poriče ili prisiljava dijete da im se suprotstavlja ili ignorira. Kad se dijete osjeća prihvaćeno i poštovano, ono te osjećaje može proširiti na odnose i interakciju sa svojim vršnjacima. Odgojitelj se u radu s djecom s teškoćama mora usmjeriti na trud, a ne na ishod, na proces djetetova rasta i razvoja, a ne na rezultate. Suradnja odgojitelja i djeteta s teškoćama znači da dijete i odgojitelj uče jedan od drugog, upoznaju i razvijaju različite stavove, ideje.

Kako bi dijete potaknuli na kreativno stvaralaštvo, odgojitelji trebaju biti spremni konstantno učiti i istraživati, nadograđivati sebe i svoje načine rada te tehnike i metode koje prenose djeci različitim sadržajima i aktivnostima. Kreativnost možemo definirati kao mentalni proces koji uključuje stvaranje nekih novih ideja i pojmova, novih rješenja problema te stvaranje novih veza između postojećih ideja ili pojmova. Kreativnost može biti kombinacija motivacije, otvorenosti, znatiželje i autonomije, kreativnog mišljenja čovjeka, prijemčivosti za okolni svijet, želje za promjenom, mašte, invencije, dara pronalaženja, smisla za bitno, kritičnosti, svega onoga što dijete potiče na istraživanje, uočavanje veza i odnosa, misli i emocija, svijeta koji ih okružuje.

Mali broj znanstvenih radova odnosio se na različite aspekte stvaralačkih aktivnosti odgojitelja s djecom s teškoćama u razvoju, objavljeni su posljednjih godina. Kreativnost se najčešće proučava ovisno o vrsti teškoće koju dijete ima, uključujući kazališne predstave, pjevanje, jezično stvaralaštvo u uporabi gesta, sviranje na instrumentima, skladanje glazbe, stvaranje književnih djela različitih žanrova i likovno stvaralaštvo, odnosno modeliranje (Parać i sur., 2018; Mercek i Johnson, 2017; Došen Dobud, 2016; Bogetić i sur., 2008).

Likovno-kreativne aktivnosti (Balić-Šimrak, 2010; Brešan, 2008), poput modeliranja plastelina i gline, kaširanja, konstrukcijskih tehnika, tehnike bojenja i slikanja temperama i akvarelom kojima dijete razvija grafomotoriku, finu motoriku, potiču stvaralačko mišljenje, maštu, niz senzornih iskustava. To su kreativno-stvaralačke tehnike kojima dijete s teškoćama u razvoju uvodimo u svijet mašte i izražavanja emocija. Glina, slikanje prstima, pijesak, voda, slikanje tabanima djeci osiguravaju i omogućuju dobra taktilna iskustva. Osjetilno iskustvo izrazito je važna spoznajna funkcija (Oaklander, 1996). Poticati djecu s teškoćama na sudje-

lovanje u likovnim aktivnostima od velike je važnosti za njihov razvoj (Škrbina, 2013). Možda će se odgojitelji morati koristiti znakovnim jezikom i pokazati materijale za djecu s oštećenim sluhom ili poticati djecu s oštećenim vidom da dodiruju materijale i tako osjete o čemu se u aktivnostima radi, a sve će zajedno pomoći u izgradnji samopouzdanja i kreativnosti.

Pripovijedanjem odgojitelj dijete uvodi u svijet mašte, mogućnosti i igre s pomoću kojih ono u sigurnom okruženju istražuje, stvara, bogati svoj unutrašnji svijet (Mikas i Roudi, 2012). Senzoričkim pripovijedanjem povezujemo djetetova iskustva, različitim podražajima obogaćujemo djetetove doživljaje, „uvodimo ih u priču“. Senzoričke su priče ponajprije rađene za djecu s razvojnim teškoćama koja klasičnu priču ne uspijevaju doživjeti na temelju teksta i ilustracija, tako da svako dijete ima svoju ulogu u procesu. Čak i djeca koja naizgled ne reagiraju na određene su načine uključena u stvaranje (Skočić Mihić i sur., 2017). Čitanje priča potiče razvoj govorne sposobnosti, govorno-jezične komunikacije i važan je segment za usvajanje predvještina čitanja i pisanja.

Upoznavanjem djece s glazbom i glazbenim aktivnostima odgojitelji uče djecu s teškoćama kako pokazivati emocije, kako se upoznati s različitim zvukovima u sigurnom okruženju, kako dodirnuti različite materijale i navikavati ih na njih. Prema VanderLinde Blair i McCord (2016) te Ott (2011), senzornim aktivnostima koje odgojitelj provodi u svojem radu djeca istražuju svijet dodirrom, pokretom, okusom, mirisom, zvukom. Dijete ima potrebu steći iskustva koja će ga vratiti sebi samom, iskustva koja će obnoviti i ojačati njegovu svijest o temeljnim osjetilima koje otkriva i pomoću kojih se razvija: osjet vida, okusa, dodira, mirisa i sluha (Levy i sur., 2017).

Integrirajući glazbene, likovne i govorne aktivnosti, ujedno provodimo senzorne aktivnosti u radu s djecom s teškoćama. Bogatstvo i raznolikost materijala koji dijete okružuju izrazito su važni za djetetov rast i razvoj. Aktivnostima koje dijete voli, privikavanjem djeteta na različite izražajne tehnike igrom koja ih veseli, djeca razvijaju svoje potencijale. Poticanje kreativnog stvaralaštva, aktivnog dječjeg sudjelovanja i razumijevanja svakog djeteta na njemu primjeren i individualiziran način u skladu s njegovim potrebama i mogućnostima karakteristike su kojih bi se svaka osoba koja radi s djecom, a posebice s djecom s teškoćama, trebala pridržavati. Inkluzija, razumijevanje, tolerancija, poštovanje ideali su koji se uče od malih nogu, iako često nedostaju, treba ustrajati na njima za dobrobit svakog djeteta.

METODE ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog rada i istraživanja bio je dobivanje uvida u percepciju odgojitelja o inkluziji djece s teškoćama u vrtičke skupine kroz njihove stavove o provođenju kreativno-stvaralačkih aktivnosti u svrhu poticanja cjelokupnog razvoja djece.

Obrada podataka iz upitnika provedena je u SPSS v.26.0 statističkom paketu, uključeni su sljedeći postupci: izračunane su mjere centralne tendencije, utvrđivana je distribucija odgovora koristeći se njihovim frekvencijama, za utvrđivanje razlika u odgovorima odgojitelja na skalama upitnika primijenjen je t-test. Izračunane su frekvencije i aritmetičke sredine za cijeli uzorak ispitanika za svih 16 tvrdnji. Budući da su odgojitelji stupnjevali odgovore na skali od 1 (izrazito se ne slažem) do 5 (izrazito se slažem), rezultati koje smo dobili u rasponu su od $M = 2,61$ do $M = 4,44$.

Istraživački instrument

Za potrebe ovog rada i istraživanja konstruiran je instrument „Kreativnost u vrtiću“, zatvorenog je tipa, sastavljen od dviju podskala: u prvom dijelu/podskali opći su podaci o odgojiteljima (spol, stupanj obrazovanja, iskustvo rada u struci, provođenje kreativno-stvaralačkih aktivnosti te rad s djecom s teškoćama), dok druga podskala sadrži 16 tvrdnji kojima se procjenjuju stavovi odgojitelja o provođenju kreativno-stvaralačkih aktivnosti s djecom s teškoćama. Pouzdanost mjerne skale izmjerena je izračunom Cronbachova alfa koeficijenta. Dobivena vrijednost koeficijenta za cjelokupnu skalu iznosi $\alpha = 0,959$, što nas upućuje na dobru pouzdanost instrumenta.

Uzorak

Istraživanje je provedeno na uzorku od 72 odgojitelja s područja Primorsko-goranske županije te Istarske županije. Od ukupnog broja, 97,2 % odnosno 70 ispitanika bile su žene, a 2,8 % odnosno 2 ispitanika bili su muškarci koji rade u odgojno-obrazovnim ustanovama, dječjim vrtićima. Veći dio, 66,7 % ispitanika su prvostupnici ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, a 33,3 % ispitanika su magistri ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Prema radnom stažu, 38,9 % ima 0 – 5 godina radnog staža kao odgojitelji, 22,2 % ima 15 godina radnog staža i više, 20,8 % ima 5 – 10 godina radnog staža te 18,1 % ispitanika ima 10 – 15 godina radnog staža. Nadalje, 91,7 % ispitanika provodi kreativno-stvaralačke aktivnosti u radu s djecom, a 86,1 % tijekom svojeg radnog vijeka imalo je dijete s teškoćama unutar svojih vrtićkih skupina.

Postupak istraživanja

Upitnik je poslan elektroničkom poštom ravnateljima dječjih vrtića kako bi prosljedili anketu odgojiteljima i stručnim suradnicima koji rade u dječjim vrtićima, kao i studentima i studenticama s područja Primorsko-goranske i Istarske županije koji rade u dječjim vrtićima. Istraživanje se provodilo od 16. travnja do 11. svibnja 2023. *online* Google obrascima koji su slani odgojiteljima putem *online* poveznice. Ispunjavanje upitnika bilo je u potpunosti dobrovoljno, anonimno i naglašeno je na samom početku upitnika da su svi podatci prikupljeni istraživanjem u potpunosti anonimni i rabiće se isključivo u svrhe istraživanja.

REZULTATI I RASPRAVA

U skladu s ciljem istraživanja, konstruiran je upitnik „Kreativnost u vrtiću“. Provedena je validacija instrumenta koja upućuje na zaključak da upitnik ima zadovoljavajuće metrijske karakteristike i prikladan je za istraživanja odgojitelja u radu s djecom s teškoćama.

Prema dobivenim rezultatima istraživanja, možemo zaključiti da 47,2 % ispitanika smatra da tijekom obrazovanja nije steklo potrebna znanja i vještine za rad s djecom s teškoćama u razvoju; 51,3 % ispitanika čulo je za art-terapije, muzikoterapije i terapije senzorne integracije koje se provode u radu s djecom s teškoćama u razvoju i s djecom s posebnim potrebama; 57 % ispitanih odgojitelja smatra kako kreativno-stvaralačkim radionicama potičemo razvoj djece s teškoćama u razvoju, a 75 % ispitanika smatra da je moguće postići pozitivne promjene u razvoju djeteta uz provođenje kreativnih radionica; 75 % ispitanika smatra da u poticajnom glazbenom okruženju djecu motiviraju na pjevanje, sviranje, ples uz glazbu, a 62,5 % smatra da prilagođenim sadržajima glazbenih radionica potiču razvoj motoričkih vještina djece; 73,6 % ispitanika smatra da radionicama likovnog izražavanja potiču razvoj socijalnih vještina djece, a 87,5 % smatra da likovnim radionicama potiču maštu i kreativnost. U prilog tomu govori i da 94,4 % ispitanika smatra da likovne radionice dodatno doprinose razumijevanju okoline i potiču likovno izražavanje djece; 65,3 % ispitanika slaže se da u svojem radu provode radionice pripovijedanja, jer su važne za razvoj govora djeteta s teškoćama, a 79,2 % smatra da radionice čitanja potiču koncentraciju, pamćenje, bogate vokabular i jezične kompetencije; 70,9 %

smatra da kreativne radionice potiču djecu urednog razvoja na suradničko učenje s djecom s teškoćama u razvoju, a 69,5 % smatra da prilagodbom metoda osiguravaju senzibiliziranje djece urednog razvoja za teškoće vršnjaka u vrtičkoj skupini; 70,8 % slaže se da kreativno-stvaralačke radionice omogućavaju kreativno izražavanje prema mogućnostima djeteta s teškoćama; 58,3 % slaže se da tijekom provođenja radionica daju dovoljno vremena djetetu s teškoćama i često ponavljaju osnovne aktivnosti, 68,1 % ispitanika slaže se da svako zalaganje, trud i napredak djeteta s teškoćama pohvale.

TABLICA 1. Zbirni pokazatelji procjena varijabli iz upitnika

		Min.	Max.	M	SD
1	Tijekom obrazovanja stekao/stekla sam potrebna znanja i vještine za rad s djecom s teškoćama u razvoju.	1	5	2,61	1,20
2	Upoznat/upoznata sam s pojmovima: art-terapija, muzikoterapija, terapija igrom, terapija senzorne integracije.	1	5	3,38	1,19
3	Smatram da je moguće postići pozitivne promjene u razvoju djeteta uz provođenje kreativnih radionica.	2	5	4,07	,86
4	Potičem kroz kreativne radionice razvoj djeteta s teškoćama.	1	5	3,74	1,03
5	Prilagođenim sadržajima kroz glazbene radionice potičem razvoj motoričkih vještina.	2	5	3,83	,94
6	U poticajnom glazbenom okruženju djecu motiviram na pjevanje, sviranje, ples uz glazbu.	2	5	4,10	,84
7	Kroz radionice likovnog izražavanja potičem razvoj socijalnih vještina.	2	5	3,99	,83
8	Kroz likovne radionice potičem maštu i kreativnost.	2	5	4,32	,72
9	Likovne radionice dodatno doprinose razumijevanju okoline i potiču likovno izražavanje: crtanje, slikanje, modeliranje.	3	5	4,44	,60
10	Provodim radionice pripovijedanja, jer su važne za razvoj govora djeteta s teškoćama.	1	5	3,86	1,06
11	Radionice čitanja potiču koncentraciju, pamćenje, bogate vokabular i jezične kompetencije.	2	5	4,24	,91
12	Kreativne radionice potiču djecu urednog razvoja na suradničko učenje s djecom s teškoćama u razvoju.	2	5	4,19	,98
13	Prilagodbom metoda osiguravam senzibiliziranje djece urednog razvoja za teškoće vršnjaka u vrtičkoj skupini.	2	5	4,06	,91

		Min.	Max.	M	SD
14	Kreativno-stvaralačke radionice omogućavaju kreativno izražavanje prema mogućnostima djeteta s teškoćama.	2	5	4,11	,92
15	Tijekom provođenja radionica dajem dovoljno vremena djetetu s teškoćama i često ponavljamo osnovne aktivnosti.	2	5	3,89	1,00
16	Svako zalaganje, trud i napredak djeteta s teškoćama pohvalim.	2	5	4,13	1,04

Iz Tablice 1. uočavamo da odgojitelji najboljim procjenjuju doprinos likovnih radionica ($M = 4,44$; $SD = ,60$) razvoju djeteta s teškoćama poticanjem kognitivnog i psihomotoričkog razvoja, kao i razvojem kreativnosti i mašte ($M = 4,32$; $SD = ,72$). Nadalje ističu radionice čitanja za razvoj djetetove jezične kompetencije ($M = 4,24$; $SD = ,91$) te međusobnu suradnju i učenje djece urednog razvoja i djece s teškoćama ($M = 4,19$; $SD = ,98$) u zajedničkim aktivnostima. Iako je više od polovine odgojitelja upoznalo pojmove art-terapija, muzikoterapija, terapija igrom, terapija senzorne integracije, utvrdili smo da se nedovoljno često njima koriste ($M = 3,38$; $SD = 1,19$). Tvrđnju da su tijekom obrazovanja stekli potrebna znanja i vještine za rad s djecom s teškoćama u razvoju odgojitelji procjenjuju izrazito nisko ($M = 2,61$; $SD = 1,20$). Može se pretpostaviti da odgojitelji ovom procjenom smatraju da im nakon školovanja nedostaju kompetencije potrebne za rad s djecom s teškoćama. Naime, pregledom kolegija na studijima ranog i predškolskog odgoja, uočava se nedostatan broj kolegija koji pokrivaju područje inkluzivnog odgoja i obrazovanja kao i kolegija za stjecanje kompetencija za rad s djecom s teškoćama. Iz njihovih odgovora zaključujemo da se u svakodnevnom radu često susreću s različitim teškoćama djece u svojim vrtićkim skupinama, te da se, unatoč nedovoljnom formalnom obrazovanju o toj temi, načinu rada i metodama prilagodbe, koriste kreativno-stvaralačkim aktivnostima kojima djecu s teškoćama u razvoju uključuju i uvode u svijet mašte, kreativnosti, igre, učenja i zabave, ali i cjelokupnog razvoja.

Nadalje smo istražili razlike između odgojitelja s obzirom na njihove tri karakteristike: stupanj obrazovanja (prvostupnik i magistar ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja), zatim dosadašnje iskustvo u provođenju kreativno-stvaralačkih aktivnosti te u odnosu na rad u vrtićkoj skupini u kojoj je i dijete s teškoćama, u procjeni korištenja različitih stvaralačko-kreativnih aktivnosti, i to provjerom statističke značajnosti razlika (t-test).

TABLICA 2. Rezultati razlika u procjenama na svim tvrdnjama prema karakteristikama odgojitelja

Stupanj obrazovanja										Kreativno-stvaralačke aktivnosti						Dijete s teškoćama u grupi					
F	Sig.	t	df	Sig ² (tailed)	Mean Difference	F	Sig.	t	df	Sig ² (tailed)	Mean Difference	F	Sig.	t	df	Sig ² (tailed)	Mean Difference				
,30	,58	-85	69	,40	-,26	,33	,57	1,67	70	,10	,85	6,16	,01	-1,39	70	,17	-,57				
,46	,50	-1,62	69	,11	-,47	3,01	,09	2,30	70	,02*	1,14	13,35	,00	-1,51	70	,13	-,61				
,80	,37	-1,06	69	,29	-,23	,34	,56	2,25	70	,03*	,80	,06	,81	-1,73	70	,09	-,50				
,00	,99	-,67	69	,51	-,17	,58	,45	2,77	70	,01*	1,17	,01	,93	1,79	70	,08	,62				
2,00	,16	-2,00	69	,05*	-,46	,41	,53	1,83	70	,07	,73	1,61	,21	-2,48	70	,02*	-,77				
,30	,58	-,99	69	,33	-,21	,01	,93	2,40	70	,02*	,83	,17	,68	-2,08	70	,04*	-,58				
,22	,64	-,91	69	,37	-,19	1,27	,26	2,63	70	,01*	,89	1,31	,25	-,88	70	,38	-,25				
1,45	,23	-,08	69	,94	-,01	,22	,64	3,04	70	,00*	,89	,13	,71	-1,32	70	,19	-,33				
2,26	,14	-,63	69	,53	-,10	4,25	,04	1,92	70	,06	,48	,45	,51	-1,46	70	,15	-,30				
2,31	,13	-1,11	69	,27	-,30	,53	,47	2,12	70	,04*	,94	,51	,48	-,44	70	,66	-,16				
,45	,50	-,43	69	,66	-,10	2,25	,14	2,64	70	,01*	,98	2,50	,12	-1,76	70	,08	-,54				
,67	,41	-,40	69	,69	-,10	,09	,76	2,30	70	,02*	,94	9,74	,00	-2,14	70	,04*	-,70				
1,05	,31	-,27	69	,79	-,06	2,02	,16	1,56	70	,12	,61	,07	,78	-,16	70	,87	-,05				
1,74	,19	-,98	69	,33	-,23	,48	,49	2,20	70	,03*	,85	1,68	,20	-1,82	70	,07	-,57				
,26	,61	-,76	69	,45	-,19	1,94	,17	2,83	70	,01*	1,15	1,43	,23	-,72	70	,48	-,24				
,39	,54	-,07	69	,94	-,02	,88	,35	2,89	70	,00*	1,23	5,79	,02	-1,56	70	,12	-,55				

p < 0,5*

Dobiveni podatci iz Tablice 2 pokazuju na skali kojom se procjenjivao veći doprinos u korist razvoja djece s teškoćama korištenjem različitih kreativno-stvaralačkih aktivnosti, ovisno o „stupnju obrazovanja odgojitelja“, da nije utvrđena statistički značajna razlika u odgovorima odgojitelja, bez obzira na to jesu li završili preddiplomski ili diplomski studij, osim kod tvrdnje „Prilagođenim sadržajima kroz glazbene radionice potičem razvoj motoričkih vještina.“ gdje je $t(69) = -2,00$, $p = ,05$ (obostrano), a razlika između srednjih vrijednosti karakteristika po grupama (prosječna razlika = $-,46$, 95 % CI: $-,93$ do $-,00$) bila je značajna, u korist odgojitelja s višim stupnjem obrazovanja.

Kod karakteristike odgojitelja „provodim kreativno-stvaralačke aktivnosti u radu s djecom“, nije utvrđena statistički značajna razlika na četirima tvrdnjama: „Tijekom obrazovanja stekao/stekla sam potrebna znanja i vještine za rad s djecom s teškoćama u razvoju.“ ($t(70) = 1,67$, $p = ,10$); „Prilagođenim sadržajima kroz glazbene radionice potičem razvoj motoričkih vještina.“ ($t(70) = 1,83$, $p = ,07$); „Likovne radionice dodatno doprinose razumijevanju okoline i potiču likovno izražavanje: crtanje, slikanje, modeliranje.“ ($t(70) = 1,92$, $p = ,06$) te „Prilagodбом metoda osiguravam senzibiliziranje djece urednog razvoja za teškoće vršnjaka u vrtićkoj skupini.“ ($t(70) = 1,56$, $p = ,12$). Kod preostalih 12 tvrdnji utvrđena je statistički značajna razlika u odnosu na navedenu karakteristiku odgojitelja (provođenje kreativno-stvaralačkih aktivnosti) na nivou $p < 0,5$ u procjeni važnosti: poznavanja različitih pojmova u kreativnom izražavanju; pozitivne promjene u razvoju djeteta; poticanja razvoja djeteta; stvaranja poticajnog glazbenog okruženja; likovnog izražavanja za razvoj socijalnih vještina, mašte i kreativnosti; radionica pripovijedanja za razvoj govora; radionica čitanja za poticanje koncentracije, pamćenja ali jezične kompetencije; poticanje na suradničko učenje i senzibiliziranje djece urednog razvoja za vršnjake s teškoćama; kreativnog izražavanja te prilagodbe metoda i sadržaja uz česte pohvale djeteta s teškoćama za trud i napredak. Odnosno, možemo reći da bez obzira na to imaju li u dosadašnjem radu odgojitelji iskustva u provedbi kreativno-stvaralačke aktivnosti, taj podatak znatno ne utječe na stečena znanja i vještine u dosadašnjem obrazovanju kao ni na prilagodbe aktivnosti djeci s teškoćama.

Treća karakteristika odgojitelja odnosila se na razlike u procjeni u odnosu na dosadašnje iskustvo u radu s djetetom s teškoćama prema kreativno-stvaralačkim aktivnostima. Utvrđeno je da je 86,1 % odgojitelja potvrdno odgovorilo da je u dosadašnjem radu imalo unutar vrtićke skupine dijete s teškoćom. Pregledom podataka iz Tablice 2 uočavamo da je od 16 tvrdnji kod triju tvrdnji

prisutna statistički značajna razlika u procjeni odgojitelja: „Prilagođenim sadržajima kroz glazbene radionice potičem razvoj motoričkih vještina.“ ($t(70) = -2,48$, $p = ,02$); „U poticajnom glazbenom okruženju djecu motiviram na pjevanje, sviranje, ples uz glazbu.“ ($t(70) = -2,08$, $p = ,04$); „Kreativne radionice potiču djecu urednog razvoja na suradničko učenje s djecom s teškoćama u razvoju.“ ($t(70) = -2,14$, $p = ,04$). Prema navedenom, utvrđeno je da iskustvo odgojitelja u radu s djecom s teškoćama znatno utječe na prilagodbe sadržaja i korištenje glazbenih radionica za poticanje motoričkih vještina pjevanjem, sviranjem i plesom. Isto tako, uz nedostatna formalna znanja o radu s djecom s teškoćama, od važnosti je koristiti iskustvo u osmišljavanju stvaralačko-kreativnih aktivnosti kako bi potaknuli djecu urednog razvoja na suradničko učenje i podršku djeci s teškoćama u vrtičkoj skupini. Možemo reći da bez obzira na to jesu li u dosadašnjem radu odgojitelji u svojim vrtičkim skupinama imali djecu s teškoćama, podjednako pridaju veliku važnost provođenju kreativno-stvaralačkih aktivnosti za razvoj djece s teškoćama.

Naime, pedagoško-didaktička literatura stranih autora obiluje sadržajima povezanim s aktivnostima i podrškom razvoju djeteta s teškoćama od najranije dobi, ali na hrvatskom jeziku nedostaju radovi koji govore o razvoju kroz dječju aktivnost, a to su, u našem slučaju, kreativno-stvaralačke radionice. Usporedimo li dobivene rezultate ovog istraživanja s istraživanjima drugih autora u Hrvatskoj, koji su se bavili tematikom djece s teškoćama, možemo potvrditi pretpostavku o izravnoj povezanosti između dječjih aktivnosti i razvoja motoričke i kognitivne sposobnosti te socijalnih vještina i komunikacije. Naime, odgojitelji su potvrdili da likovno-kreativne aktivnosti poput modeliranja, bojenja i slikanja, uz pozitivnu atmosferu i interakciju, spontanost i planiranje te međusobnu suradnju djece s vršnjacima, razvijaju motoriku, potiču stvaralačko mišljenje, maštu (Gvozdanović Debeljak, 2014; Koić i sur., 2015; Balić Šimrak i Županić, 2022); slikovnice, pripovijedanje i čitanje priča potiču razvoj govorne sposobnosti, govorno-jezične komunikacije i važan je segment za usvajanje predvještina čitanja i pisanja (Bogetić i sur., 2008 te Skočić Mihić i sur., 2017), dok upoznavanje djece s glazbom i glazbenim aktivnostima potiče djecu s teškoćama na izražavanje emocija, istraživanje svijeta dodirom, pokretom, okusom, mirisom, zvukom (Majsec Vrbanić, 2009; Škrbina, 2013; Kiš-Glavaš, 2016; Nikolić, 2018). Prema dobivenim podacima, stavovi odgojitelja o provođenju kreativno-stvaralačkih radionica s djecom s teškoćama u dječjem vrtiću su izrazito pozitivni. Motivirani su na provođenje kreativno-stvaralačkih

sadržaja, posebno ističu likovne aktivnosti za koje smatraju da dodatno doprinose razumijevanju okoline i potiču izražavanje djece. Nešto više od 47 % odgojitelja u istraživanju svjesno je činjenice da tijekom studiranja nisu stekli potrebna znanja i vještine, uočena je potreba za dodatnom stručnom edukacijom i usavršavanjem, suradnjom s ostalim stručnjacima, kako bi mogli kreirati prilike za svladavanje vještina i sposobnosti svakog pojedinog djeteta s teškoćama u razvoju u redovnoj vrtićkoj skupini.

ZAKLJUČAK

Potreba za ovim istraživanjem određena je zadaćama suvremenog sustava inkluzivnog odgoja i obrazovanja usmjerenog na djecu s teškoćama, ali i svu djecu urednog razvoja te stvaranje psiholoških i pedagoških uvjeta za uspješno provođenje različitih vrsta kreativno-stvaralačkih aktivnosti koje pozitivno utječu na ukupan razvoj djece u dječjim vrtićima.

Osnovni cilj rada bio je dobiti uvid u percepciju odgojitelja i njihove stavove o provođenju kreativno-stvaralačkih aktivnosti u dječjem vrtiću s djecom s teškoćama u razvoju. Kod odgojitelja postoji velika svjesnost o važnosti razvoja kognitivnih, emocionalnih i socijalnih vještina u ukupnom razvoju djeteta. Stoga bi trebalo više raditi na jačanju kompetencija odgojitelja u radu s djecom s teškoćama, jer je odgojitelj često poticatelj, promatrač i pomagač djetetu. Činjenica je da aktivnim angažmanom odgojitelja i jačanjem njihovih kompetencija doprinosimo inkluziji djece s teškoćama i senzibiliziranju vršnjaka, ali i roditelja te obitelji o potrebama i pravima djece s teškoćama. Naposljetku treba naglasiti kako je istraživanje pokazalo izraženu želju odgojitelja za socijalnim napretkom djeteta te je upozorilo na važnost izgradnje kreativne klime vrtića za svu djecu, ne samo za djecu s teškoćama, podrškom i slobodom kreativnosti, a sve radi poticanja cjelokupnog razvoja djece.

Svako je dijete posebno na svoj način, drukčije na svoj način, kreativno na svoj način, različito izražava svoje osjećaje, svoj unutrašnji svijet i svoje „ja“ prenosi u stvarnost, a zadatak odgojitelja u dječjem vrtiću jest pronaći način kojim će ta posebnost svakog djeteta izaći u svijet koji nas okružuje.

Ovaj rad ima i neka ograničenja, posebno s obzirom na broj ispitanika za ovu važnu temu, te se odnosio samo na jedno ograničeno područje i regiju. Da bi se dobili relevantniji podatci, potrebno je proširiti istraživanje, uz nezaobilaznu

ulogu odgojitelja, i na ostale suradnike/stručnjake (iz područja edukacijske rehabilitacije, glazbene, likovne umjetnosti), koji imaju učešće u odgoju i obrazovanju djece s teškoćama. Međutim, instrument korišten u istraživanju može poslužiti kao model za ispitivanje vrijednosti i dobrobiti korištenja različitih kreativno-stvaralačkih aktivnosti u poticanju razvoja djece s teškoćama u redovnim dječjim vrtićima, ali i za istraživanje metoda i tehnika za poticanje razvoja djece rane i predškolske dobi bez obzira na njihove razvojne karakteristike ili teškoće.

LITERATURA

- BALIĆ-ŠIMRAK, A. (2010). Predškolsko dijete i likovna umjetnost. *Dijete, vrtić, obitelj*, 16-17 (62-63), 2–8.
- BALIĆ ŠIMRAK, A. i ŽUPANIĆ BENIĆ, M. (2022). Early Childhood and Preschool Visual Arts Education in Croatia. U: D. Garnet i A. Sinner (ur.) *Living Histories Global Conversations in Art Education* (135-149). Bristol: Intellect Ltd.
- BOGETIĆ, P., ARAPOVIĆ, D. i KUVAČ-KRALJEVIĆ, J. (2008). Struktura priče djece s posebnim jezičnim teškoćama. *Govor*, 25 (1), 75–92.
- BOUILLET, D. (2010). *Izazovi integrativnog odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Školska knjiga.
- BOUILLET, D. (2011.) Kompetencije odgojitelja djece rane i predškolske dobi za inkluzivnu praksu. *Pedagogijska istraživanja* 8(2), 323–339.
- BOUILLET, D. (2019). *Inkluzivno obrazovanje, odabrane teme*. Zagreb: Učiteljski fakultet.
- BREŠAN, D. (2008). *Dječja likovna kreativnost: od prve do desete godine života*. Osijek: Učiteljski fakultet u Osijeku.
- BRUNER, J. S. (1974). *Toward a theory of instruction*. Harvard University Press.
- BRYANT, D. P., BRYANT, B. R. i SMITH, D. D. (2019). *Teaching Students With Special Needs in Inclusive Classrooms*. SAGE Publications.
- DOŠEN DOBUD, A. (2016). *Dijete – istraživač i stvaralac - Igra, istraživanje i stvaranje djece rane i predškolske dobi*. Zagreb: Alinea.
- DRANDIĆ, D. i LAZARIĆ, L. (2018). *Pomoćnik u nastavi u inkluzivnom obrazovanju*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
- FROSTAD, P. i PIJL, S. J. (2007). Does being friendly help in making friends? The relation between the social position and social skills of pupils with special needs in mainstream education, *European Journal of Special Needs Education*, 22(1), 15–30.
- GVOZDANOVIĆ DEBELJAK, A. (2014). Glazba i boja u funkciji psihoemocionalnog razvoja i kompleksne rehabilitacije. *Media, culture and public relations*, 5 (2), 186–194.
- KIŠ-GLAVAŠ, L. (2016). *Rehabilitacija putem pokreta*. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- KOJIĆ, M., ZEBA, R. i MARKOV, Z. (2015). Crtež i likovni izraz u otkrivanju i suzbijanju dječje agresivnosti. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 61(1), 163–174.

- LEVY, S., ROBB, A. J. i JINDAL-SNAPE, D. (2017). Disability, personalisation and community arts: exploring the spatial dynamics of children with disabilities participating in inclusive music classes. *Disability and Society*, 32(2), 254–268.
- LYNCH, S. i SIMPSON, C. G. (2010). Social Skills: Laying the Foundation for Success. *Dimensions of early childhood*, 38(2), 3–12.
- MAJSEC VRBANIĆ, V. (2009). Poticanje glazbom i njezinim elementima. *Dijete, vrtić, obitelj*, 15 (56), 20–24.
- MERCK, K. A. i JOHNSON, R. M. (2017). Music Education for Students with Disabilities: A Guide for Teachers, Parents, and Students. *The Corinthian*, 18(6), 12–25.
- MIKAS, D. i ROUDI, B. (2012). Socijalizacija djece s teškoćama u razvoju u ustanovama predškolskog odgoja. *Paediatrica Croatica*, 56 (1), 207–214.
- MILIĆ BABIĆ, M., TKALEC S. i CHEATHAM POWELL L. (2018). Pravo na odgoj i obrazovanje djece s teškoćama od najranije dobi. *Croatian Journal of Education* 20(1), 233–263.
- OAKLAND, V. (1996). *Put do dječjeg srca*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske d. o. o.
- OTT, P. (2011). *Music for Special Kids: Musical Activities, Songs, Instruments and Resources*. Jessica Kingsley Publishers.
- PARAĆ, Z., URSIĆ, J., PIVAC, D., PAVLOVIĆ, Ž., KLJUČEVIĆ, Ž. i GRBIĆ, M. (2018). Poveži se bojom, približi se slikom – art-terapija u funkciji zaštite i unapređenja mentalnog zdravlja djece i mladih s teškoćama u razvoju. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 54(1), 152–161.
- SKOČIĆ MIHIĆ, S., BLANUŠA TROŠELJ, D. i RORIČIĆ, T. (2017). Jesu li odgajatelji upoznati sa problemskim slikovnicama i slikovnicama o djeci s poteškoćama. U: B. Mendes i T. Vidović Schreiber (ur.) *Dijete i novi mediji: zbornik radova znanstveno-stručnog skupa* (65–82), Zagreb i Split: Savez društva Naša djeca Hrvatske i Filozofski fakultet u Splitu.
- ŠKRIBINA, D. (2013). *Art terapija i kreativnost*. Zagreb: Veble commerce.
- VANDERLINDE BLAIR, D. i MCCORD, K. A. (2016). *Exceptional Music Pedagogy for Children with Exceptionalities: International Perspectives*. Oxford University Press.

EDUCATORS' ATTITUDES REGARDING THE IMPLEMENTATION OF CREATIVE ACTIVITIES IN THE KINDERGARTEN WITH CHILDREN WITH DEVELOPMENTAL DIFFICULTIES

ABSTRACT

This paper deals with the implementation of creative activities in early and preschool education institutions with an emphasis on working with children with disabilities. The empirical part of the paper presents the results of research obtained on a sample of educators from the Primorje-Gorski Kotar and Istria counties. Taking into account distinctive characteristics of working with children with disabilities, the questionnaire "Creativity in Kindergarten" was constructed, and the instrument was validated ($\alpha = 0.959$). The results of the conducted research indicate the importance of developing cognitive, emotional and social skills and abilities of children with disabilities. Educators agree that creative activities involving music, art, reading or storytelling encourage creative thinking, imagination, telling and reading stories, development of speech, communication, motor skills, expression of emotions and interaction with peers. According to the obtained data, we can conclude that educators' attitudes towards the implementation of creative activities with children with disabilities in the kindergarten are extremely positive, and that educators are motivated to adapt methods and content. This research can be used to improve the educational process and ensure better planning and encouragement of the achievements of children with disabilities in regular kindergarten groups.

KEYWORDS:

positive changes, child development, abilities, socialization, skills